

TEKSTITAIDON KOKEEN ONGELMAKOHTIA

Äidinkielen ylioppilaskokeen muuttuminen keväällä 2007 tekstitaidon kokeeksi ja esseekokeeksi on haaste kokeen tekijöille, opettajille ja opiskelijoille. Vaikka uudesta kokeesta on saatavissa kohtalaisesti koulutusta sekä harjoitusaineistoa, kokeen tekemiseen ja arviointiin liittyvien kokemusten jakaminen koetaan tärkeäksi. Olen kollegojeni kanssa kokeillut tekstitaitotehtävien teettämistä ja arvostelua kouluissa. Seuraavassa tuon esiin kokemuksia ja havaintoja uuden kokeen kehittämisestä. Pysin osoittamaan ongelmakohtia, joita opettajat ja oppilaat kohtaavat uutta koetta harjoitellessaan. Kiinnitän huomiota seikkoihin, jotka aiheuttavat vaikeuksia kokeen laadinnassa ja arvostelussa sekä kokeeseen vastaamisessa. Tarkastelen sekä varsinaisia koevastauksia että opiskelijoilta keräämääni koetta koskevaa palautetta. Tekstitaitokoe-materiaalina olemme käyttäneet Tekstistä tulkintaan -teoksen (Lamberg ym. 2003) tehtäviä, jotka liittyvät harjoituspaketin runoihin sekä Tekniikan Maailman (6/2003) ja Trendin (4B/2003) teksteihin. Novellitettava on poimittu materiaalin kaunokirjalliseen katkelmaan liittyvistä tehtävistä.

Tekstitaitokokeiden vastauksia on kerätty neljältä eri opetusryhmältä syksyn 2003 ja kevään 2004 aikana. Ryhmien 1, 2 ja 3 opiskelijat ovat äidinkielen ja kirjallisuuden kolmannelta kurssilta (AI3) »Teks-

tin rakentuminen ja tulkitseminen». Ryhmien 1 ja 2 tehtävänä oli tutkia asiatekstejä sekä kirjoittaa tehtävistä palautetta kokeen loppuun. Ryhmällä 3 oli mukana asiatekstien lisäksi myös novelliaineisto. Ryhmän 4 vastaukset ovat äidinkielen ja kirjallisuuden toiselta kurssilta (AI2) »Taiteesta omaan ilmaisuun», ja tekstitaidon kokeessa opiskelijat vastasivat runotehtäviin. Kaikki vastaajat ovat pääasiassa syksyllä 2003 lukion aloittaneita oppilaita, jotka eivät ole aikaisemmin vastanneet uudistuvan kokeen kaltaisiin tehtäviin. Niiden vaatimia taitoja vastaajat ovat kuitenkin harjoitelleet vanhan opetussuunnitelman mukaan kurssin aikana. Ohjeistusta uuteen koetyyppiin kukin ryhmä on saanut vain noin yhden oppitunnin verran. Opiskelijoilla on takanaan 1–2 lukion äidinkielen kurssia.

Kahta koeryhmää (1 ja 2) olen opettanut itse, kahta muuta kollegani. Ensimmäisen ja toisen ryhmän vastauksia arvioin ai-noastaan tehtävien laadinnan sekä opiskelijoilta keräämäni palautteen perusteella. Ryhmien 3 ja 4 koevastauksia arvioivat lisäksi ryhmiä opettaneet äidinkielen ja kirjallisuuden lehtorit. Arvioinnin ohje-nuorana olen käyttänyt Äidinkielen kokeen kehittämistyöryhmän pisteytyskuvausta (Lamberg ym. 2003: 14–15). Kunkin kurssin oma opettaja on ottanut arvioinnissaan huomioon myös koko ryhmän taitotason.

Esittelen aluksi uuden tekstitaidon kokeen mallikokeita sekä niiden tehtäviä. Sen jälkeen tarkastelen oppilaiden omia arvioita kokeesta ja siihen vastaamisesta.

MALLIKOKEIDEN ESITTELY JA NIIDEN EDELLYTTÄMÄT TAIDOT

Tekstitaidon kokeen aineisto voi koostua asiateksteistä tai kaunokirjallisista teksteistä tai molemmista. Tekstitaitojen harjoittelussa tekstiä lähestytään tekstin ehdoilla. Aineistoista pyritään etsimään kohosteisia piirteitä, joita ovat lukijan mielenkiintoa herättävät sisällön, rakenteen, kielen ja tyylin yksityiskohdat. (Hytönen 2004: 11.) »Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen» -kurssilla (AI3) tarkastellaan asiatekstejä niiden käyttötarkoituksen ja niissä ilmenevien konventioiden näkökulmasta sekä tutkitaan sitä, miten lukija muodostaa tekstin merkityksen suhteessa muihin tuntemiinsa teksteihin. Lisäksi tarkastellaan koheesiota luovia tekijöitä, kuten puheenaiheen kuljettamista, sanajärjestystä ja sanastoa. Kaunokirjallisuudessa keskitytään lyhyeen proosaan. Kurssilla harjoitellaan novellien analysointia tutkimalla niiden rakenteita ja teeman kehittelyä. (Hakulinen ym. 2000: 7, 26, 39.)

Ryhmiä 1 ja 2 tekstitaitojen harjoituskoe tehtiin AI3-kurssin puolessavälissä. Ryhmät eivät olleet vielä käsitelleet novelleja, joten koe koostui kuudesta asiatekstiin liittyvästä kysymyksestä, joista kolmeen täytyi vastata. Vastaajia 1. ryhmässä oli 18 ja 2. ryhmässä 21.

Tehtävät:

1. Tutki Tekniikan Maailman ja/tai Trendin tekstien rakennetta ja kappalejakoa. Etsi jokaisesta kappaleesta pääasia tai ydinvirke. Miten kappaleet on rakennettu?

2. Vertaile kirjoitusten kappalejakoa. Mikä on niiden perusero?
3. Mitä lausetyyppejä tekstissä esiintyy? Mitä päättelet tekstistä niiden perusteella?
4. Millaisia sidoskeinoja tekstissä on käytetty?
5. Poimi Trendin pääkirjoituksesta sanastoa, joka poikkeaa yleiskielestä. Kenelle kirjoitus on sanaston perusteella suunnattu?
6. Kirjoita Tekniikan Maailman pääkirjoituksesta uutinen.

Ensimmäisen ja toisen tehtävän tavoitteena oli tekstin rakenteen hahmottuminen. Tehtävään vastaaminen vaati pääasioiden ja ydinvirkeiden löytämistä temaattisesti ja typografisesti rakennetuista teksteistä. Lausetyyppejä koskevassa tehtävässä täytyi puolestaan tehdä johtopäätöksiä tekstistä ja sen tyylistä virkerakenteita seuraamalla. Kurssilla eri lausetyyppejä käytiin läpi lähinnä välimerkkien käsittelyn yhteydessä. Sidoskeinojen tunnistamiseen pyrittiin neljännessä tehtävässä. Kurssilla niistä käsiteltiin pronominit, toisto, ellipsi ja parafraasi. Myös sanasto luo koheesiota, ja viidennessä tehtävässä keskityttiinkin yleiskielestä poikkeavan sanaston ja sen merkityksen tarkasteluun. Vastaaminen edellytti puhe- ja kirjakielen erojen osaamista. Täysin yleiskielistä tekstiä odotettiin viimeisessä, uutisenkirjoittamistehtävässä. Siinä opiskelijan täytyi muistaa uutisen perusrakenne ja se, etteivät kirjoittajan oma ääni, persoonallinen tyyli tai mielipiteet näy tekstistä.

Kolmas ryhmä teki kokeen kurssin loppua, jolloin koko kurssin oppimäärä oli käyty läpi. Koe koostui asiateksti- ja novelliaineistosta. Kysymyksissä kurssin opettaja painotti enemmän tekstilajien tuntemusta kuin minä omien ryhmieni kokeessa. Asiateksteitehtävissä aineistona olivat sa-

▷

mat Tekniikan Maailman ja Trendin tekstit kuin 1. ja 2. ryhmällä sekä lisäksi Jukka Ukkolan pakina. Tehtäviä oli yhteensä viisi: kaksi novellitehtävää, joista täytyi vastata toiseen, ja kolme asiateksteihin pohjautuvaa tehtävää, josta täytyi valita kaksi. Kursilla opiskelijoita oli 14.

Tehtävät:

A. Novelli

1. Lue Sari Malkamäen novelli Poika. Erittele ja arvioi pojan henkilöhdhahmoa. Millaisia tietoja novelli hänes-tä tarjoaa? Mitä voit päätellä hänen elämäntilanteestaan?
2. Arvioi dialogin ja kerronnan avulla perustellen, ymmärtävätkö novellin henkilöt toisiaan?

B. Muut tekstit

3. Mitä tekstilajille tunnusomaisia piirteitä löydät Trendin ja Tekniikan Maailman pääkirjoituksesta? Tiivistä tekstien sisällöt kahteen virkkeeseen.
4. Kirjoita Tekniikan Maailman pääkirjoituksen pohjalta uutinen.
5. Arvioi perustellen, mikä on Jukka Ukkolan tekstilaji.

Novellitehtävistä ensimmäisessä opiskelijan täytyi eritellä ja arvioida novellin päähenkilöä ja päätellä hänen elämäntilanteensa. Opiskelijalta odotettiin taitoa analysoida tekstiä, arvioida päähenkilön argumentoinnin uskottavuutta sekä pohtia syyseuraus-suhdetta. Toinen novellikysymys koski novellin dialogia ja kerrontaa. Niiden avulla tuli perustellen päätellä, ymmärtävätkö novellin henkilöt toisiaan. Tavoitteena oli huomata, että dialogi ei kerro kaikkea suoraan: vuorovaikutuksen onnistuminen on tulkittava rivien välistä. Asiateksten ominaispiirteitä ja käyttötarkoitusta

tarkasteltiin seuraavissa tehtävissä. Kolmannessa tehtävässä vastaaminen edellytti tietoa pääkirjoituksen tunnusomaisista piirteistä sekä tiedon soveltamista kahteen hyvin erityyppiseen pääkirjoitukseen. Pääkirjoitusten sisältö täytyi tiivistää kahteen virkkeeseen: olennainen täytyi pystyä erottamaan epäolennaisesta. Neljäs tehtävä oli sama kuin 1. ja 2. ryhmällä eli uutisen kirjoittaminen. Viidennessä tehtävässä tavoitteena oli huomata, että kyseessä on mieli-pideteksti ajankohtaisesta aiheesta, ja nimetä tekstin rakennepiirteiden ja kielellisten piirteiden perusteella tekstilaji pakinak-si.

»Taiteesta omaan ilmaisuun» -kurs-silla (AI2) tarkastellaan kielen kuvallisuutta ja poeettista käyttöä. Lisäksi sillä harjoitel-laan runojen erittelyä ja tulkintaa. AI2-kurs-silla järjestetyssä, 4. ryhmän tekemässä ko-keessa aineistona oli viisi runoa. Tehtäviä oli viisi, ja niistä kolmeen piti vastata. Opis-kelijoita kurssilla oli yhteensä 30.

Tehtävät:

1. Minkä valikoiman runoista koet itsel-lesi läheisimmäksi? Miksi? Erittele lukukokemustasi vertailemalla runon herättämiä tunteja omaan elämän-kokemukseesi ja ajatuksiisi.
2. Erittele ja tulkitse valikoimasta yhden perinteisen ja yhden modernin runon kuvakieltä.
3. Valitse valikoiman runoista yksi ja arvioi perustellen, edustaako se perin-teistä vai modernia lyriikkaa.
4. Valitse runoista yksi ja erittele sen rakennetta. Esittele myös runon tee-maa ja pohdi, miten rakenne ohjaa tulkintaasi.
5. Erittele valitsemasi runon puhujaa ja puhujia. Mitä hänestä tai heistä saa-daan tietää? Mitä tietojen pohjalta voi päätellä?

Runon analyysissä ja tulkinnassa on kyse samanlaisista strategioista kuin muissakin tekstianalyysissä. Erittelyn tarkoituksena on avata uusia näkökulmia tarkasteltavaan tekstiin, antaa tulkinnallisia oivalluksia ja paljastaa tekstissä hyödynnettyjä kielellisiä keinoja. Analysoinnin harjoittelun yhteydessä harjaannutetaan myös ajattelua, ymmärtämistä ja argumentointia. Samalla käsitellään myös omia ja toisten elämyksiä ja tunteita. (Grünn ym. 2005: 49.)

Runokokeen ensimmäisessä tehtävässä kiinnostuksen kohteena on lukija. Lukijalähtöisen tehtävän tarkoitus oli selvittää, miten lukija ymmärtää ja tulkitsee lukemansa runon ja miten hän pystyy suhteuttamaan lukemansa omaan elämäänsä ja kokemuksiinsa. Opiskelijat ohjattiin myös runon muodon tarkkailuun.

Toinen ja kolmas tehtävä edellyttivät perinteisen ja modernin runon tunnistamista. Toisessa tehtävässä vaadittiin lisäksi kuvallisuuden erittelyä. Kun asiategesteissä pyritään siihen, että lukija näkee vaivatta kirjoituksen perusajatuksen, runossa sanotaan tiiviissä, kuvallisessa muodossa paljon, jolloin kaikki yksityiskohdat nousevat tärkeiksi. Runon rakenteen erittelyn tavoite on kuitenkin sama kuin muissakin teksteissä: konkreettien havaintojen kautta tulkintaan pyrkiminen.

Neljännän tehtävän tarkoitus oli nimenomaan runon rakenteen hahmottaminen ja sen miettiminen, miten rakenne ohjaa tulkintaa. Vastauksissa edellytettiin runouden keskeisimmän terminologian, kuten esimerkiksi säkeen, säkeistön ja alku- ja loppusoinnun, hallintaa. Kuten muunkin kaunokirjallisuuden, myös runon tulkinnan kannalta on kiinnostavaa miettiä, minkälainen kertoja runossa on. Viidennessä tehtävässä opiskelijan haluttiin erittelevän runon puhujaa sekä tekemän havaintojen pohjalta hänestä päätelmiä.

VASTAUSTEN JA KOETULOSTEN ARVIOINTIA

Ryhmien 3 ja 4 omat opettajat arvioivat ryhmien vastaukset minun lisäksi. Opettajat ottivat arvioinnissa huomioon koko ryhmän taitotason; itse peilasin vastauksia äidinkielen kokeen kehittämissäryhmän laatimaan pisteytyskuvaukseen (Lamberg ym. 2003: 14–15).

Yleisesti ottaen tekstitaidot hallitsevan opiskelijan täytyy pystyä tarkastelemaan sekä tekstin yksityiskohtia että kokonaisuutta. Hänen on osattava eritellä ja tulkita sellaisia kysymyksiä kuin kuka puhuu, miksi puhuu, miten viesti on rakennettu, mitä sanotaan ja mitä ei sanota sekä pystyttävä arvioimaan, kuinka uskottava tai tehokas teksti on ja millä kieli- ja tyylikeinolla se vaikuttaa lukijaan. Mitä enemmän lukijalla on tietoa esimerkiksi tekstin kontekstista, tavoitteesta, tekstilajista ja tyylistä, sitä syvällisemmin hän kykenee erittelemään ja ymmärtämään lukemaansa. (Aalto ja Parko 2003: 7.)

Ryhmän 3 novellit tehtävässä lähes kaikki vastaajat kykenivät erittelemään vähintään tyydyttävästi novellissa kuvatun pojan henkilöahmoa. Vaikka ylempienkin pistemäärien vastauksissa oli kielivirheitä, erittely oli oivaltavaa ja perusteltua. Opiskelija pystyi selittämään muun muassa sen, mikä merkitys pojan mainitsemalla Mika Häkkisellä on novellin kokonaisuuden kannalta: »Pojan kasvamisen vaiheiden vaikeutta, niiden ristiriitoja ja hänen tunnetiloja yleensäkin kuvataan symbolisesti Häkkisen eri vaiheilla formulakilpailussa. Esimerkiksi lainaus 'Häkkinen unohti tarkkailla edessä kiitävän auton takapuskuria, Törmäys oli vain hipaisu, mutta radalle lensi metallia' kuvaa hetkeä, kun poika huomaa isän kaihavan tutin taskustaan ja tietää joutuvansa luopumaan siitä. Tutista luopuminen on koko elämässä hipaisun kaltainen melkein»

pä mitätön asia, mutta sillä hetkellä raskas kuin metallin lento radalle.» Novellitehtävistä ensimmäiseen vastattiin kaikkein eniten, ja mielenkiintoista oli huomata, että annoimme tehtävästä eniten samoja pistemääriä. Yksimielisyyden voi selittää sillä, että novellin erittelyä on opetettu novellianalyysin yhteydessä hyvinkin paljon, ja ehkä näin myös arvioijille erittelykriteerit ovat selvemmät kuin muissa tehtävissä.

Asiatekstipohjaisista tehtävistä vähiten vastattiin tehtävään 3, jossa täytyi etsiä molemmille pohjateksteille tunnusomaisia piirteitä ja tiivistää tekstien sisällöt kahteen virkkeeseen. Tämä tehtävä erotteli selvästi oppilaiden taitotason. Kun arvioimme muiden tehtävien vastaukset usein 3 pisteen vastauksiksi, tehtävästä 3 annoimme joko 4–5 tai 1–2 pistettä (maksimipistemäärä on 6). Heikoissa ja välttävässä vastauksissa olennaisia tietoja oli niukasti: jo tekstien sisällön tiivistäminen oli hankalaa ja havainnot tekstilajista jäivät niukoiksi. Pääkirjoitusten erityispiirteistä ei puhuttu, vaan huomiot jäivät yleiselle tasolle. Välttävässä vastauksissa edettiin tehtävänannon kysymysten mukaisessa järjestyksessä, ja esimerkiksi aineiston sisällön tiivistäminen saatettiin jättää viimeiseksi. Hyvin hyvässä ja kiitettävässä vastauksissa aineistojen sisältö oli tiivistetty alkuun, ja sen jälkeen esimerkiksi kussakin kappaleessa oli pohdittu yhtä pääkirjoitukselle tyypillistä piirrettä, jota havainnollistettiin kummankin pohjatekstin kautta.

Mielenkiintoista oli huomata, että opiskelijan taidot saattoivat vaihdella huomattavastikin eri tehtävissä. Esimerkiksi muista tehtävistä molemmilta arvostelijoilta kiitetävän pistemäärän saanut oppilas onnistui uutisenkirjoittamistehtävässä vain 2–3 pisteen arvoisesti. Toisaalta myös arvioijien välinen pistehajonta oli suurin juuri tehtävässä neljä: opetusperinne ei tue opiskelijan kirjoittaman uutisen arvioimista samalla

tavoin kuin esimerkiksi novellin erittelyn arvioimista. Myös tekstilajin tunnistamistehtävän pistemäärät jäivät koko kokeen alhaisimmaksi. Ryhmän opettajan pistekeskiarvo oli 2,73 ja minun 2,45. Usean oppilaan perustelut jäivät muutamaa havaintoon. Hyvissä vastauksissa sen sijaan pyrittiin perustelemaan, kuinka Jukka Ukkolan huumori syntyy sanoilla leikittelemällä ja ajankohtaisia ja oivaltavia vertauksia käyttämällä: »– Ukkola ylistää Karita Mattilan esiintymistä New Yorkin Metropolita-nissa, mutta samalla — hienoja musiikki-termejä käyttäen — leikkii Mattilan vartalo-lolinjoilla.»

Kaiken kaikkiaan myös 4. ryhmän runokokeen tulokset jäivät vaatimattomiksi. Molempien arvioijien yhteinen vastausten keskiarvopistemäärä oli 2,82. Vain kaksi vastausta 88:sta täytti molempien arvioijien mielestä hyvin hyvän vastauksen piirteet. Ensimmäisen runotehtävän pistekeskiarvo oli hieman parempi kuin muissa tehtävissä, 3,14. Jokainen vastaajista pystyi osoittamaan valitsemastaan runosta joitain yhtymäkohtia omaan elämäkokemukseensa. Tästä tehtävästä ryhmän oma opettaja antoi eniten hyvin hyviä pistemääriä; toisaalta pistehajonta arvioijien välillä oli kaikkein suurin. Molempien arvioijien mielestä ansiokkaassa vastauksessa oppilas pysyi luontevasti linkittämään runon puhujan ajatukset omiinsa: »Turtiainen puhuu runossaan pelosta luoda elämä, joka sisältää kärsimystä ja rakkautta. – Minun on esimerkiksi vaikea antaa elämän viedä. Pelkään liian paljon vastoinkäymisiä.» Samoin kuin ryhmän 3 kokeessa, tässäkin eniten vastattujen ja oppilaiden mielestä helpoimpien tehtävien pisteytyksestä arvioijat olivat kaikkein yksimielisimpiä: perinteisen ja modernin runon eroista annettiin sama pistemäärä 12 kertaa, ja yhden pisteen ero oli kaikkiaan 13 vastauksessa; runon puhujan erittelystä annettiin sama pistemäärä 11 kertaa, ja yhden

pisteen ero oli kaikkiaan 12 vastauksessa.

Annettujen pisteiden perusteella teksti- taidon kokeen suunnitteluryhmän pistekriteerit tuntuvat ainakin 1. vuoden opiskelijoiden vastausten arviointiin liian tiukoilta. Toisaalta pistekuvaukset ovat aika ylimalkaisia — monissa vastauksissa oli usean pistemäärän piirteitä. Huomasimme myös, että opettajien välille syntyi eroja pisteytyksessä.¹ Toivottavaa olisikin, että opettajat saisivat täsmällisempiä neuvoja vastausten arviointiin. Esimerkkivastauksia erilaisiin tehtävätyyppeihin on jo olemassa, mutta ohjeita kaivattaisiin muun muassa siitä, mitkä ovat esimerkiksi aineiston pohjalta kirjoitetun uutisen arvioimisen kriteerit. Täytyykö hyvässä vastauksessa pysyä tiukasti pohjatekstin sisällössä vai saako asioita keksiä myös itse? Hyväksytäänkö esimerkiksi viikko- tai aikakauslehteen kirjoitettu uutinen? Täytyykö uutisenkin pituuden olla 1–2 sivua?

HELPPOJA JA VAIKEITA TEHTÄVIÄ OPPILAAN NÄKÖKULMASTA

Ensimmäisen ja toisen ryhmän teksti- taidon kokeen yhteydessä pyysin opiskelijoilta kirjallista palautetta siitä, mikä tehtävistä tuntui kaikkein helpoimmalta ja mikä vaikeim- malta ja mikä vastaamisessa oli kaikkein hankalinta. Kohtalaisen helpoksi opiskelijat kokivat asiatekstitehtävistä tekstin rakenteen ja kappalejaon tutkimisen ja ydin- virkkeiden etsimisen, mutta ongelmaksi osoittautui vastausten muotoileminen. Pyydettyjä asioita oli kohtalaisen helppo löy-

tää, mutta niiden jäsentäminen vastausmuotoon oli hankalaa. Vastaukset jäivätkin usein luettelomaisiksi. Jotkut kirjoittivat esimerkiksi jokaisen kappaleen ydinasian näkyviin tekstin etenemisjärjestyksessä. Asioiden listaamisen vuoksi vastaukset jäivät osalta myös suhteellisen lyhyiksi. Opiskelijat kokivat myös riittävän pitkän vastauksen laatimisen haastavaksi: »Vaikeinta vastaamisessa oli keksiä sanottavaa. — Minun oli pakko turvautua tylsään luettelointiin saadakseni lainkaan lihaa tekstieni luiden ympärille.»

Opiskelijoiden mielestä vastaamista hankaloitti myös se, etteivät he muistaneet asiaan liittyviä termejä. Toisaalta joissakin kysymyksissä oli käytetty käsitteitä, jotka vaikeuttivat tehtävän ymmärtämistä. Esimerkiksi lausetyyppien tunnistaminen oli opiskelijoiden mielestä vaikeaa: »Vaikeim- malta kuulosti kolmas tehtävä. En muistanut, mitä lausetyypit ovat.» Myöskään tekstin sidoskeinot ja -tyypit eivät olleet tuttuja. Jälkeenpäin opiskelijat totesivat käyttävänsä tiedostamattaan sidoskeinoja, kuten konjunktioita ja adverbejä ja viit- tauksia tekstin sisällä, ja pitävänsä niitä niin itsestään selvinä, että ne jäävät huomaamatta.

Yleiskielestä poikkeavan sanaston etsiminen Trendin pääkirjoituksesta oli opiskelijoiden mielestä sen sijaan helppoa, koska pääkirjoitus oli selvästi suunnattu tietylle ryhmälle. Ammattisanaston, puhe- kielen ja lainasanojen perusteella opiskelijat päättelivät, että kirjoitus on osoitettu nuorekkaille muodista kiinnostuneille nai-

¹ Yhden vastauksen pisteytyksessä eroa oli kuitenkin yleensä vain yhden pisteen verran. Pistekeskisarvon mukaan arvioin vastaukset hieman ankarammin kuin ryhmän opettaja: pistekeskisarvoni oli 3,32, opettajan 3,8. Myös 4. ryhmän runokokeessa olin arvioinnissa opettajaa kriittisempi: pistekeskisarvoni oli 2,57, opettajan 3,08. Keskimäärin kummassakin kokeessa minun ja ryhmän opettajan antamien pisteiden ero oli 0,5.

sille. Myös uutisen kirjoittamista opiskelijat pitivät helppohkona. He perustelivat mielipidettään sillä, ettei uutisen sisältöä tarvinnut keksiä itse, vaan ainoastaan uutisen rakenne täytyi suunnitella. Erilaisiin uutisiin ollaan kosketuksissa päivittäin, mikä voi luoda kuvitelman uutisen tekemisen helppoudesta. Toisaalta useat olivat harjoitelleet uutisen kirjoittamista jo yläasteella.

Kolmannen ryhmän opiskelijoilta ei kysytty tekstitaidon kokeesta kirjallista palautetta, mutta vastausmäärien perusteella kahdesta vaihtoehdoisesta novellitehtävästä pojan henkilöahmon erittely oli päähenkilöiden keskustelun analysoimista selvästi suositumpaa: yhtä lukuun ottamatta kaikki vastasivat siihen. Erittelyä oli harjoiteltu oppitunnilla myös perinteisen aineistopohjaisen novellianalyysin kirjoittamisen yhteydessä, joten opiskelijoilla oli paremmat valmiudet vastata kysymykseen kuin toiseen tehtävään. Novellin keskustelijoista ei ole dialogin ja kerronnan perusteella johtopäätöksiä harjoituksissa juurikaan tehty, ja myös *arvioi*-sana saattoi kuulostaa haastavalta. Toisaalta ensimmäisessä tehtävässä oli enemmän apukysymyksiä, joten senkin vuoksi siihen oli helpompi vastata.

Viimeisen tehtävän tekstiä kaikki vastaajat pitivät mielipidetekstinä. Kuusi vastaajaa oli sitä mieltä, että kysymyksessä on kolumni, ja viisi piti aineistoa pakinana. Pakinan kannalla olleet kiinnittivät huomiota ennen kaikkea tekstin kielelliseen näppäryyteen ja ironiaan. Kolumni-näkemyistä perusteltiin pääasiassa tekstin ulkoasulla: yksipalstaisuudella ja kirjoittajan kuvalla.

Neljännän ryhmän runokokeen lukijalähtöisessä kysymyksessä jokainen tehtävään vastannut opiskelija löysi valitsemastaan runosta joitain yhtymäkohtia omaan elämäkokemukseensa. Osa koevastauksista oli hyvinkin koskettavia ja tunteisiin ve-

toavia, mutta useimmilla oman lukukokeuksen ja runon yhdistäminen tuotti vaikeuksia: erittely jäi ylimalkaiseksi tai puuttui kokonaan: »Kolma[s] säikeistö kuvailee hyvin elämää tällä hetkellä. Mennyt on mennyttä, eikä sitä voi muuttaa. On jatkettava, koska ei tiedä, mitä tulevaisuudessa hämmöittää. Runo siis kannustaa jaksamaan.»

Perinteisen ja modernin runon tunnistamistehtävä oli kokeen suosituin. Ilmeisesti opiskelijat kokivat, että heillä on kylliksi välineitä tarkastella runoa modernin ja perinteisen akselilla. Kaikki tehtävään vastanneet osasivat nimetä useita runon piirteitä. Kaikkein parhaiten osattiin termit *säikeistö* ja *sointu*. Toisaalta soinnuista puhuttiin lähinnä *riimeinä*; *alkusoinnut* jäivät huomiomatta. Lähes kaikki sen sijaan totesivat perinteisen runon kuvakielen ja sanaston poikkeavan modernista. Suurin osa myös muisti, että ennen 1950-lukua suomalainen lyriikka oli pääasiassa perinteistä, eli runon ilmestymisvuotta osattiin tarkkailla. Useat myös muistivat, että otsikko on perinteiselle runolle tyypillisempi kuin modernille. Myös *runomitta* ja *runon rytmi* mainittiin monissa vastauksessa. Yllättävää oli se, että vaikka perinteisen ja modernin runon eroja osattiin kuvata oikeilla termeillä, kuvakielen erittely jäi useimmilla pintapuoliseksi. Lähes kaikki totesivat, että kielikuvia on paljon, mutta kuitenkin niistä esiteltiin vain yksi tai muutama.

Vaikka opiskelijat pitivät asiatekstiaineiston rakenteen erittelyä ja teemavirkeiden etsimistä helppona, runon rakenteen ja teeman esittely koettiin erityisen vaikeaksi. Ennen kaikkea kysymys siitä, miten rakenne ohjaa tulkintaa, koettiin vieraaksi ja sen osoittaminen ongelmalliseksi. Kun tekstiä maistelevalta lukemisen tuntui vaikealta, käyttöön otettiin kielenhuoltajamainen asenne: »Mielestäni runon voisi jakaa kahteen säikeistöön nykyisen yhden sijaan.

Ensimmäinen säkeistö voisi olla 6-säkeinen ja jälkimmäisessä loput 17. Näin ollen runo selkeytyisi vielä piirun verran enemmän.»

Kuten novellitehtävissä, runotehtävissäkin oli suosittua eritellä runon puhujaa tai puhujia. Suurin ongelma oli kuitenkin se, että tulkintaan kiirehdyttiin erittelyn kustannuksella. Erittelyn vaikeuteen voidaan haakea syytä esimerkiksi opetusperinteestä, jossa vastausta on usein pidetty prosessia tärkeämpänä. Toisaalta erittelyn vaikeus näkyy siinä, ettei yksityiskohtia osattu poimia tukemaan kokonaistulkintaa, vaan jollekin runon yksityiskohdalle perustettiin koko tulkinta: »Minusta puhujan sukupuolen ja tilanteen voi päätellä kahdesta säkeestä: 'Että minun on luotava elämä / jossa on paljon kärsimystä, paljon rakkautta./' Kertoja on näiden säkeiden perusteella raskaana ja pelkäsi aluksi, mutta on nyt sinut asian kanssa. Ehkäpä kertoja on joutunut olemaan yksin ja ilman tukea.»

LOPUKSI

Tarkastelemissani tekstitaidon kokeissa suurin ongelma oli eritellyn vastauksen rakentaminen. Oman tekstin jäsentely, selkeiden kappaleiden laatiminen, tuotti vaikeuksia tehtävänannosta riippumatta. Ansiokkaat vastaukset olivat perusteltuja ja täsmällisiä, ja niissä oli käytetty termejä ja käsitteitä oikein. Heikkojen ja välttävien vastauksien sisältö sen sijaan oli niukka ja epätarkka ja rakenne jäsentelemätön. Oppilaiden mukaan vastausten muotoileminen oli hankalaa senkin vuoksi, etteivät he hallinneet tarvittavia käsitteitä. Aineistosta riippumatta kaikki tehtävät, joissa pyydettiin kahden tekstin käsittelemistä, tuntuivat ensimmäisen vuoden opiskelijoista myös liian haastavilta. Osittain tehtävävalintoihin vaikutti käytettävän ajan vähäisyys, sillä erityisesti oppituntien aikana tehtyihin harjoituskokeisiin opiskelijat olisivat tarvinneet lisää aikaa.

Opiskelijoiden vastausten perusteella voi todeta, että kysymysten muotoiluun on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Harjoituskokeessa opiskelijat eivät täysin ymmärtäneet kaikkia kysymyksiä, vaan vasta kokeen jälkeen he huomasivat, mitä ja miten niihin olisi voinut vastata. Varsinkin tekstitaidon kokeen harjoittelun alkuvaiheessa olisi mielestäni hyvä tarkentaa varsinaisia kysymyksiä apukysymyksillä, joista käy selvästi ilmi, millaisia seikkoja vastauksessa halutaan esille.

Kaiken kaikkiaan kokeen pistemäärät jäivät hyvin alhaisiksi. Pisteytyksessään kurssin opettaja otti koko ryhmän tason huomioon, kun taas toisena arvioitsijana tarkkailin vastauksia enemmän äidinkielen kokeen kehittämistyöryhmän laatiman pistekuvauksen valossa. Arviointiohjeiden mukaan arvostelussa täytyy kiinnittää huomiota sekä suoritusten asiasisältöön että ilmaisuun. Jotta oppilaan pistemäärä ei olisi jäänyt liian heikoksi, opettajan oli painotettava arvioinnissaan pääasiassa sisältöä. Tämä selittänee osittain sen, että opettajan arvio oli korkeampi omaan arviooni nähden. Tekstitaidon kokeen vastaukset osoittavat, että opetuksen näkökulmaa on selvästi muutettava kokonaisuuksista tekstien yksityiskohtaisempaan käsittelyyn. Opiskelija on totuttava entistä tarkemmin erittelemään tekstejä ja huomaamaan entistä tietoisemmin tekstin konteksti, tavoite, tekstilaji ja rakenne.

Uusi koetyyppi on vaativa sekä opettajalle että oppilaalle, ja kehittämistyöryhmän laatimista ihannevastauksista ollaan vielä kaukana. Myöhemmin on tarkoitukseni seurata, kuinka vastaukset ja tulokset mahdollisesti muuttuvat harjoittelun ja uuden opetussuunnitelman mukaisten oppikirjojen käyttöön ottamisen myötä. ■

PÄIVI VIRKKUNEN

Sähköposti: paivi.virkkunen@ope.ouka.fi

LÄHTEET

Aineisto

Lukiolaisten äidinkielen ja kirjallisuuden AI2-kurssin koevastaukset.

Lukiolaisten äidinkielen ja kirjallisuuden AI3-kurssin harjoituskokeiden vastaukset ja 1. ja 2. ryhmän palautevastaukset.

Muut lähteet

AALTO, MIKA – PARKO, KAIJA 2003: *Tekstin ehdoilla. Opiskelijan harjoituskirja*. Helsinki: WSOY.

GRÜNN, KARL – GRÜNTAL, SATU – UUSI-HALLILA, TUULA 2005: *Kivijalka. Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opikirja*. Helsinki: Tammi.

HAKULINEN, AULI – KIVELÄ, RAILI – PARKO, KAIJA – RANTA, TUULA – TANI, LEENA 2000: *Lukiolaisen äidinkieli ja kirjallisuus*. Helsinki: WSOY.

HYTÖNEN, PÄIVI 2004: *Tekstitaitoja tavoittamaan*. – *Virke* 1 s. 10.

KOSKELA, LASSE 2000: *Lukutaitoa jäljittämässä*. Raportti uudentyypin äidinkielen kokeen kokeilusta kahdeksassatoista suomenkielisessä luokiossa. Helsinki: Ylioppilastutkintolautakunta.

LAMBERG, HILKKA – GRÜNN, KARL – JULIN, ANITA – KIISKI, PÄIVI – KOLI, MARJA LEENA – RUOKOLA, VIRPI 2003: *Tekstistä tulkintaan*. Tekstitaitojen harjoitusmateriaalia. Helsinki: Laatusana.

KOTIKIELEN SEURASSA TAPAHTUU

Torstaina 1. joulukuuta kello 18.15

professori Jyrki Kalliokoski esitelmöi aiheesta

»Liikaa ja liian vähän. Suomi kirjoittajan toisena kielenä».

Kokouksessa valitaan Virittäjän toimitusneuvostoon uudet jäsenet erovuoroisten tilalle.

Kokous on Tieteiden talon salissa 505 (Kirkkokatu 6, Helsinki).

Vuosi 2006

Kirjoitettu kieli — kirjakieli?

Kotikielen Seuran 130. toimintavuosi on kirjoitetun kielen ja kirjakielen teemavuosi.

Kokouspäivät ovat 2. helmikuuta, 14. maaliskuuta (vuosikokous), 6. toukokuuta (teemapäivä), 5. lokakuuta ja 30. marraskuuta.

Tarkempi ohjelma ilmoitetaan Virittäjässä 4/2005 ja kevään 2006 jäsenkirjeessä.